Peil.Taal en rekenen

Einde basisonderwijs

2018-2019

Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Peil.Taal en rekenen

Einde basisonderwijs

2018 - 2019

LOSER
ETTER LATE

Inhoudsopgave

	Voorwoord	**7**
	Samenvatting	**9**
1	**Inleiding**	**13**
1.1	Eindtoetsen	13
1.2	Referentieniveaus en ambitie	14
2	**Wat kennen en kunnen achtstegroepers in Nederland?**	**17**
2.1	Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2019	17
2.2	Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen	18
3	**Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen?**	**23**
3.1	Jongens en meisjes	23
3.2	Opleidingsniveau ouders	24
3.3	Verwachte onderwijsscore	25
3.4	Schooladvies	27
3.5	Migratieachtergrond	29
3.6	Schoolloopbaan	30
	Literatuurlijst	**33**
	Bijlage 1. Concretisering van referentieniveaus	**37**

What's going on

Voorwoord

Eén van de taken van ons onderwijsstelsel is om ervoor te zorgen dat leerlingen voldoende geletterd en gecijferd zijn. Die vaardigheden zijn de sleutel om mee te kunnen doen bij andere leergebieden en in het vervolgonderwijs, en bovendien noodzakelijk om zelfredzaam te zijn.

De commissie Meijerink heeft referentieniveaus opgesteld voor taal en rekenen. Die beschrijven wat leerlingen in opeenvolgende fasen van het onderwijs moeten kennen en kunnen. De commissie wilde dat minimaal 85 procent van de leerlingen aan het einde van het primair onderwijs het fundamentele niveau (1F) behaalt en minimaal 65 procent het streefniveau (1S/2F). Uit deze peiling blijkt dat de ambitie ten aanzien van het fundamentele niveau voor lezen, taalverzorging en rekenen ruimschoots wordt behaald. Het fundamentele niveau is echter niet voldoende om goed te kunnen functioneren in de maatschappij. Daarvoor is het streefniveau minimaal noodzakelijk. Alleen bij lezen wordt de ambitie ten aanzien van het streefniveau gerealiseerd. Toch haalt ook bij lezen bijna een kwart van de leerlingen het streefniveau niet. Bij rekenen haalt zelfs meer dan de helft van de leerlingen het streefniveau niet. Het vraagt dus de nodige inspanningen van het onderwijs om leerlingen na het verlaten van de basisschool alsnog op het algemeen maatschappelijk functioneel niveau te brengen.

Ook in eerdere onderzoeken bleek al dat te weinig leerlingen het streefniveau halen. Onderzoek dat we deden naar het rekenonderwijs aan (potentieel) hoogpresterende leerlingen toont aan dat deze leerlingen te weinig uitdaging krijgen. Internationaal onderzoek in het basisonderwijs laat daarnaast zien dat een steeds kleiner deel van de Nederlandse groep 6-leerlingen hoog en excellent presteert op het gebied van rekenen. Ook voor lezen zijn er in internationaal perspectief relatief weinig Nederlandse groep 6-leerlingen die het hoogste niveau halen. Dit ondanks dat het percentage leerlingen dat dit niveau haalt significant steeg ten opzichte van 2011.

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), de PO-Raad en de inspectie willen scholen en besturen in het primair onderwijs daarom stimuleren om gezamenlijke ambities te formuleren met als doel de resultaten te verhogen. Om dat te ondersteunen zijn diverse initiatieven gestart, zoals werkbijeenkomsten van de PO-Raad voor scholen en besturen en de ontwikkeling van benchmarks waarmee scholen en besturen de mogelijkheid krijgen om hun eigen prestaties te vergelijken met die van andere scholen. De inspectie beoordeelt met ingang van het schooljaar 2020/2021 de onderwijsresultaten van scholen op basis van de referentieniveaus. Dit nieuwe onderwijsresultatenmodel is niet alleen een instrument voor de inspectie om te beoordelen of scholen voldoende resultaten halen. Het geeft scholen en besturen ook de mogelijkheid om te zien of de behaalde resultaten overeenkomen met de verwachting, gezien hun leerlingpopulatie.

Veel leerlingen in Nederland behalen het fundamentele niveau voor lezen en rekenen. Maar de groep die boven dit niveau uitstijgt en het streefniveau weet te behalen, is zeker voor rekenen klein. Van een deel van de leerlingen die het fundamentele of het streefniveau niet halen, zou je dat op basis van achtergrondkenmerken wel mogen verwachten. Het is onze gezamenlijke opgave om daar verbetering in aan te brengen en het algehele niveau omhoog te tillen. We vestigen daarom een hoopvolle blik op de hierboven beschreven gezamenlijke initiatieven.

Drs. Monique Vogelzang
Inspecteur-generaal van het Onderwijs
maart 2020

Samenvatting

Hoe goed is de taal- en rekenvaardigheid van Nederlandse leerlingen aan het einde van de basisschool? Jaarlijks peilt de Inspectie van het Onderwijs deze vaardigheden door de scores van leerlingen op de eindtoetsen te analyseren. In eerdere rapportages gebruikten we hiervoor alleen de resultaten van de Centrale Eindtoets. Voor het schooljaar 2018/2019 kijken we voor het eerst naar de resultaten van alle vijf eindtoetsen. Ondanks dat deze eindtoetsen van elkaar verschillen, is de vergelijkbaarheid tussen de eindtoetsen voldoende om een landelijk beeld te schetsen.

De resultaten in 2019 zien we als startpunt en behandelen we als nulmeting. We kijken in deze rapportage dus niet terug naar de resultaten van eerdere jaren. De komende jaren spiegelen we de resultaten aan deze nulmeting zodat we de ontwikkeling van de taal- en rekenvaardigheid in beeld kunnen brengen. Daarbij blijft het zoveel mogelijk optimaliseren van de vergelijkbaarheid tussen de eindtoetsen, binnen de mogelijkheden van een systeem met bewuste variatie tussen die toetsen, een voortdurend aandachtspunt van alle partijen die bij de totstandkoming van de eindtoetsen betrokken zijn.

In dit rapport brengen we de vaardigheid van leerlingen voor lezen, taalverzorging en rekenen in beeld op basis van referentieniveaus. Voor het einde van het basisonderwijs gaat het om het fundamentele niveau 1F en het streefniveau 1S/2F (voor taal zijn niveau 1S en 2F aan elkaar gelijk). Het is de bedoeling dat zo veel mogelijk leerlingen aan het einde van het basisonderwijs een zo hoog mogelijk niveau bereiken, met 1F als minimum. Het streefniveau 2F is het algemeen maatschappelijk functioneel niveau. Dat is het niveau dat elke Nederlander minimaal zou moeten beheersen. Bij de introductie van de referentieniveaus heeft de commissie Meijerink, die de referentieniveaus opstelde, de ambitie geformuleerd dat minimaal 85 procent van alle leerlingen aan het einde van het primair onderwijs het 1F-niveau beheerst en minimaal 65 procent het 1S/2F-niveau.

Vooral beheersing streefniveau rekenen blijft achter bij ambitie

In 2019 beheerst een groot deel van de leerlingen niveau 1F voor lezen (98 procent), taalverzorging (97 procent) en rekenen (94 procent). Een percentage ruim boven de ambitie van 85 procent. Voor lezen beheerst 78 procent van de leerlingen het streefniveau 1S/2F. Dat is ook boven de ambitie van minimaal 65 procent. Maar voor taalverzorging en rekenen beheersen veel minder leerlingen dit niveau: respectievelijk 60 en 47 procent.

Een derde van alle leerlingen beheerst bij alle onderdelen het streefniveau

Een klein aantal leerlingen behaalt zowel voor lezen, taalverzorging als rekenen niet het 1F-niveau (0,3 procent; 507 leerlingen). Maar er zijn ook relatief weinig leerlingen (37 procent) die de streefniveaus voor alle 3 de onderdelen beheersen. Bijna alle leerlingen die 1S voor rekenen behalen, beheersen ook 2F voor lezen (94 procent). Hetzelfde geldt voor taalverzorging: de meeste leerlingen die het streefniveau voor taalverzorging beheersen, behalen ook 2F voor lezen (90 procent). Toch is het omgekeerde niet het geval: leerlingen die 2F voor lezen beheersen, behalen lang niet allemaal 1S voor rekenen (57 procent) of 2F voor taalverzorging (70 procent).

Meisjes beter in lezen en taalverzorging, jongens beter in rekenen

Op de onderdelen lezen en taalverzorging presteren meisjes beter dan jongens. Maar die laatsten presteren weer beter bij rekenen. Beide halen de ambitie van 65 procent voor het streefniveau 2F voor lezen. Hierbij presteren meisjes wel beter dan de jongens. Van de meisjes behaalt 81 procent 2F voor lezen; voor jongens is dit 75 procent. Bij taalverzorging halen alleen de meisjes de ambitie ten aanzien van het streefniveau: 66 procent tegen 55 procent van de jongens. Bij rekenen halen zowel de jongens (51 procent) als de meisjes (44 procent) de ambitie van 65 procent niet. Bijna 11.000 leerlingen beheersen het fundamentele niveau 1F voor rekenen niet. Het zijn vooral jongens die voor geen van de drie onderdelen het 1F-niveau beheersen. Iets meer meisjes dan jongens behalen drie keer de streefniveaus.

Beheersing referentieniveaus sterk afhankelijk van opleidingsniveau ouders

Vooral in de beheersing van het streefniveau voor lezen, taalverzorging en rekenen zijn er grote verschillen tussen leerlingen met laagopgeleide en leerlingen met hoogopgeleide ouders. Een groot deel (92 procent) van de leerlingen van ouders met een masteropleiding of hoger beheerst niveau 2F voor lezen; dit geldt voor ruim de helft (59 procent) van de leerlingen van ouders met maximaal basisonderwijs als hoogst afgeronde opleiding. Bij rekenen zijn de verschillen vergelijkbaar (67 tegen 33 procent). Bij taalverzorging zijn de verschillen in verhouding iets kleiner (75 tegen 48 procent).

Hoe hoger de verwachte onderwijsscore, hoe beter de prestaties

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) berekent voor alle leerlingen de verwachte onderwijsscore op basis van het opleidingsniveau van de ouders, de migratieachtergrond van de ouders en een eventueel schuldsaneringstraject van het gezin. De verwachte onderwijsscore vormt de basis voor de verdeling van geld voor de bestrijding van onderwijsachterstanden en vanaf volgend schooljaar ook voor de beoordeling van de leerresultaten van scholen door de inspectie.

Vooral bij de beheersing van de streefniveaus zijn er grote verschillen tussen leerlingen met de hoogste en de laagste verwachte onderwijsscores. Van de leerlingen met de hoogste verwachte onderwijsscores beheerst 95 procent niveau 2F voor lezen. Bij leerlingen met de laagste verwachte onderwijsscores is dit 58 procent. Deze verschillen zijn, eveneens in het voordeel van leerlingen met de hoogste verwachte onderwijsscores, ook te zien bij de andere onderdelen: respectievelijk 72 procent tegen 30 procent voor rekenen, en 78 procent tegen 47 procent voor taalverzorging. Leerlingen met de hoogste verwachte onderwijsscores behalen daarnaast 3 keer zo vaak het streefniveau voor lezen, taalverzorging én rekenen als leerlingen met de laagste verwachte onderwijsscores: 62 procent tegen 20 procent.

Vooral leerlingen met een hoog schooladvies behalen op alle drie de onderdelen het streefniveau

Zesentachtig procent van de leerlingen met een schooladvies vwo behaalt het streefniveau voor lezen, taalverzorging én rekenen. Dit percentage daalt sterk naarmate het schooladvies lager is. Zo behaalt slechts 12 procent van de leerlingen met een schooladvies vmbo-(g)t op alle onderdelen het streefniveau. Ongeveer 600 leerlingen met een schooladvies havo of hoger behalen het streefniveau voor lezen, taalverzorging én rekenen niet. Daarentegen zijn er 400 leerlingen met een schooladvies vmbo-b, vmbo-b/k of vmbo-k die op alle 3 de onderdelen het streefniveau wel beheersen. Met het oog op gelijke kansen is het opvallend dat bij bijna de helft van deze 400 leerlingen (47 procent) het schooladvies na heroverweging niet naar boven is bijgesteld. Mogelijk is hier (deels) sprake van administratieve fouten van scholen bij het registreren van de referentieniveaus of schooladviezen. Het bijstellen van de schooladviezen bij deze leerlingen gebeurt vaker bij leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond (70 procent), dan bij leerlingen met een westerse migratieachtergrond (54 procent) en leerlingen zonder migratieachtergrond (47 procent).

Voor lezen haalt de groep leerlingen met een schooladvies vmbo-(g)t of hoger de ambitie van 65 procent voor het streefniveau 2F. Bij taalverzorging lukt dit de groep leerlingen met een schooladvies havo of hoger. Voor rekenen lukt het alleen de groep leerlingen met een schooladvies havo/vwo of hoger om de ambitie van 65 procent te halen.

Niet-westerse migranten beheersen referentieniveaus minder vaak

Leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond presteren gemiddeld minder goed dan leerlingen met een westerse migratieachtergrond en leerlingen zonder migratieachtergrond. De eerste generatie niet-westerse migranten presteert voor lezen en taalverzorging minder goed dan de tweede generatie. Het valt op dat we bij rekenen nauwelijks een verschil zien tussen de twee generaties niet-westerse migranten. Voor de tweede generatie westerse migranten geldt dat zij op alle onderdelen duidelijk beter presteren dan de eerste generatie westerse migranten. De tweede generatie westerse migranten presteert zelfs op alle onderdelen iets beter dan leerlingen zonder migratieachtergrond. De verklaring hiervoor is dat de ouders van leerlingen met een westerse migratieachtergrond vaak hoger opgeleid zijn.

Zittenblijvers presteren minder goed

Leerlingen die zijn blijven zitten, behalen aan het eind van de basisschool minder goede resultaten dan leerlingen die de basisschool in 8 jaar doorlopen (reguliere leerlingen). Leerlingen die de basisschool versneld doorlopen (versnelde leerlingen) doen het juist beter. Zittenblijvers behalen vooral bij rekenen lagere resultaten: 23 procent van de zittenblijvers beheerst het streefniveau 1S en 16 procent behaalt het fundamentele niveau 1F niet. Van de reguliere leerlingen beheerst respectievelijk 49 procent 1S en presteert bijna 6 procent onder 1F. Van de versnelde leerlingen behaalt 60 procent 1S. Daarbij is het opvallend dat bijna 3 procent van deze leerlingen 1F voor rekenen niet haalt. Een verklaring hiervoor kunnen we niet afleiden uit de beschikbare gegevens. Kijken we naar lezen dan zien we dat 80 procent van de reguliere leerlingen 2F beheerst, tegenover 86 procent van de versnelde leerlingen en 59 procent van de zittenblijvers. Voor taalverzorging is dit respectievelijk 62, 73 en 36 procent.

1 Inleiding

Ieder jaar brengen we de taal- en rekenvaardigheid van Nederlandse leerlingen aan het einde van de basisschool in kaart. Daarvoor maken we gebruik van de scores van leerlingen op de eindtoetsen. Sinds schooljaar 2014/2015 maken alle leerlingen in groep 8 verplicht een eindtoets. Vanaf schooljaar 2015/2016 meten alle eindtoetsen de beheersing van de referentieniveaus voor lezen, taalverzorging en rekenen. In eerdere rapportages gebruikten we alleen de resultaten van de Centrale Eindtoets. Dit is de eerste rapportage waarin we de gegevens van alle vijf eindtoetsen gebruiken om het landelijke beeld te schetsen.

1.1 Eindtoetsen

In schooljaar 2018/2019 konden de scholen kiezen uit vijf verschillende eindtoetsen[1], waarbij alle eindtoetsen de beheersing van de referentieniveaus in kaart brachten. In voorgaande jaren waren er verschillen in de wijze waarop ze dat deden (Glas, Emons & Berding-Oldersma, 2016). Dat is de reden dat wij niet eerder de gegevens van alle eindtoetsen konden gebruiken om een landelijk beeld te geven van de taal- en rekenvaardigheid van leerlingen einde basisonderwijs. In eerdere rapportages (Inspectie van het onderwijs, 2016, 2017, 2018) waren de gegevens van de Centrale Eindtoets van het College voor Toetsen en Examens (CvTE) daarom de basis voor onze rapportage. Maar in schooljaar 2016/2017 bleek de groep scholen die de Centrale Eindtoets maakte niet langer representatief voor alle basisscholen in Nederland. Alleen na herberekening van deze resultaten konden wij een landelijk beeld schetsen (Inspectie van het Onderwijs, 2018).

Met ingang van schooljaar 2017/2018 bevatten alle eindtoetsen eenzelfde set opgaven voor lezen, taalverzorging en rekenen, de zogenaamde ankeropgaven. Het opnemen van deze opgaven vergroot de vergelijkbaarheid van de resultaten op de verschillende eindtoetsen. Volgens de Expertgroep Toetsen PO (verder: Expertgroep) functioneerden deze ankeropgaven in 2018 goed (Expertgroep Toetsen PO, 2018). Toch bleek de vergelijkbaarheid tussen de verschillende eindtoetsen in 2018 nog onvoldoende en deden zich tekortkomingen voor bij de registratie van de beheersing van de referentieniveaus in het Basisregister Onderwijs (BRON)[2]. Daardoor kon de inspectie voor het schooljaar 2017/2018 geen landelijk beeld schetsen van de taal- en rekenvaardigheid van leerlingen aan het einde van het basisonderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2019a).

De Expertgroep en de eindtoetsaanbieders spannen zich in om de vergelijkbaarheid tussen de verschillende eindtoetsen verder te optimaliseren. Afgezien van een incident[3] dat in 2019 plaatsvond, lijkt dit voor schooljaar 2018/2019 voldoende gelukt. De Expertgroep concludeert dan ook dat de vergelijkbaarheid van de cesuren voor de referentieniveaus en de

1 De eindtoetsen die scholen in 2019 konden afnemen, zijn: de Centrale Eindtoets van CvTE (51 procent), de IEP-eindtoets van bureau ICE (31 procent), ROUTE 8 van A-Vision (14 procent), de Dia-eindtoets van Diataal bv (3 procent) en de AMN-eindtoets van AMN bv (1 procent).

2 In BRON bevatten de data van de IEP, onderdeel rekenen en de Centrale Eindtoets, onderdeel taalverzorging registratiefouten. Daarnaast bleken de door de Expertgroep geadviseerde cesuren voor de referentieniveaus niet door alle toetsaanbieders overgenomen. Daardoor waren de normeringen van de verschillende eindtoetsen nog onvoldoende gelijk (Kamerstukken II 2018/19, 31293, nr. 422, p.5).

3 Ongeveer 11 procent van de groep 8-leerlingen kreeg in 2019 een onjuist toetsadvies. De oorzaak hiervan lag in een fout bij de vertaling van de behaalde score van een leerling naar een toetsadvies voor het best passende brugklas-type voortgezet onderwijs. Dit onjuiste toetsadvies was in de meeste gevallen een te hoog advies en betrof alleen leerlingen die een eindtoets van een van de private aanbieders hebben gemaakt (ABDTOPConsult, 2019). Dit incident heeft geen consequenties voor de hier gerapporteerde gegevens.

toetsadviezen is gegarandeerd (Expertgroep Toetsen PO, 2019). Daarom schetsen we in deze rapportage een landelijk beeld van de taal- en rekenvaardigheid van leerlingen einde basisonderwijs op basis van de 168.506 leerlingen van 6.293 scholen[4] die in schooljaar 2018/2019 een van de 5 eindtoetsen maakten.

Dit is de eerste rapportage op basis van de resultaten van alle eindtoetsen. Daarom zien we de resultaten in 2019 als een nulmeting. We rapporteren dus alleen over de resultaten in schooljaar 2018/2019 en maken geen vergelijking met de taal- en rekenvaardigheid in eerdere jaren.

Vanaf volgend schooljaar rapporteren we weer een trend. Daarbij dienen de resultaten van schooljaar 2018/2019 als startjaar en bekijken we welke ontwikkeling zichtbaar is in de resultaten. Ondanks het feit dat de verschillende eindtoetsen dit jaar voldoende vergelijkbaar bleken, zullen we voorzichtig moeten zijn met het interpreteren van de trend. Inherent aan een systeem waarin meerdere toetsen -die op onderdelen bewust anders zijn- naast elkaar bestaan, blijven er immers verschillen tussen de eindtoetsen bestaan. Denk bijvoorbeeld aan het verschil in afnamewijze[5]. Ook wisselt de populatie die een bepaalde toets maakt van jaar tot jaar. De verschillen tussen de toetsen maken de interpretatie van de trend moeilijker, omdat ze van invloed zijn op de gemiddelde scores die we berekenen. Daardoor is een verschil in gemiddelden tussen twee opeenvolgende jaren niet per definitie toe te schrijven aan een toename of een afname van de vaardigheid van leerlingen, maar moeten we rekening houden met de invloed die de verschillen tussen toetsen op de scores hebben. Voor een belangrijk deel van de verschillen is de invloed die zij op de scores hebben goed in beeld te brengen. Daarom nemen we deze informatie vanaf volgend jaar mee bij het rapporteren van de trend en geven we aan hoe zeker we er van zijn dat er daadwerkelijk sprake is van een verschil in vaardigheid tussen leerlingen in opeenvolgende jaren. Bovendien blijft het zoveel mogelijk optimaliseren van de vergelijkbaarheid tussen de eindtoetsen, binnen de mogelijkheden van een systeem met bewuste variatie tussen die toetsen, een voortdurend aandachtspunt van alle partijen die bij de totstandkoming van de eindtoetsen betrokken zijn.

1.2 Referentieniveaus en ambitie

De referentieniveaus voor taal en rekenen beschrijven wat leerlingen, van de basisschool tot aan het hoger onderwijs, moeten kennen en kunnen op deze onderdelen. De niveaus zijn beschreven in twee 'kwaliteiten': de fundamentele kwaliteit (F) en de streefkwaliteit (S)[6]. Niveau 1F en 1S zijn van toepassing op het einde van het basisonderwijs. Het is de bedoeling dat zo veel mogelijk leerlingen aan het einde van het basisonderwijs een zo hoog mogelijk niveau bereiken, met niveau 1F als minimum.

Voor taal zijn er niveaubeschrijvingen voor de domeinen mondelinge taalvaardigheid, leesvaardigheid, schrijfvaardigheid en begrippenlijst en taalverzorging[7]. Voor de referentieniveaus taal geldt dat het streefniveau gelijk is aan het opvolgende fundamentele niveau (dus voor primair onderwijs is 1S gelijk aan 2F). Voor rekenen is dit niet het geval. Daar richten de fundamentele niveaus zich op een meer toepassingsgerichte benadering van rekenen, terwijl de streefniveaus al voorbereiden op de meer abstracte wiskunde. Niveau 2F is het algemeen maatschappelijk functioneel niveau. Dat is het niveau dat elke Nederlander zou moeten beheersen (Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen, 2009).

4 Leerlingen met een ontheffing zijn in deze rapportage niet meegenomen, evenals leerlingen van scholen voor speciaal (basis)onderwijs die een eindtoets maakten. Wat betreft de scholen geldt dat het gaat om schoolvestigingen (BRINVEST-nummers).

5 Het gaat dan om afname op papier of via de computer; adaptief (moeilijkheidsgraad van de aangeboden opgaven wordt aangepast aan het vaardigheidsniveau van de leerling) of niet adaptief. In het rapport over PISA-2018 geven ook Gubbels, van Langen, Maassen en Meelissen (2019) aan dat ze vermoeden dat deze verschillen in afnamewijze van invloed zijn op de prestaties. Daarnaast speelt bij de eindtoetsen de wijze waarop de ankeropgaven worden meegenomen in (de resultaten op) de toetsen een rol net als de psychometrische modellen die worden gebruikt voor de schaling van de opgaven.

6 Zie voor meer uitleg over de referentieniveaus de rapportage van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2009).

7 In de begrippenlijst staan termen en concepten die leerlingen en leerkrachten nodig hebben om over taalvaardigheid van gedachten te wisselen. Bij taalverzorging gaat het om zaken die in dienst staan van een verzorgde schriftelijke taalproductie, vooral spelling (Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen, 2009).

De Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (commissie Meijerink) stelde de referentieniveaus op in 2009. Daarbij gaf de commissie aan dat niveau 1F op dat moment haalbaar zou moeten zijn voor 75 procent van de leerlingen aan het einde van het primair onderwijs en 1S/2F voor 50 procent van de leerlingen. Het percentage voor 1F zou volgens de commissie met de nodige inspanningen naar 85 procent kunnen. Bovendien zouden meer leerlingen kunnen worden uitgedaagd om een aanvullend of volgend niveau te bereiken. De ambitie was: minimaal 65 procent van de leerlingen beheerst het streefniveau 1S/2F.

Een globale beschrijving van de referentieniveaus 1F en 1S/2F voor de domeinen lezen, taalverzorging en rekenen is opgenomen in Bijlage 1.

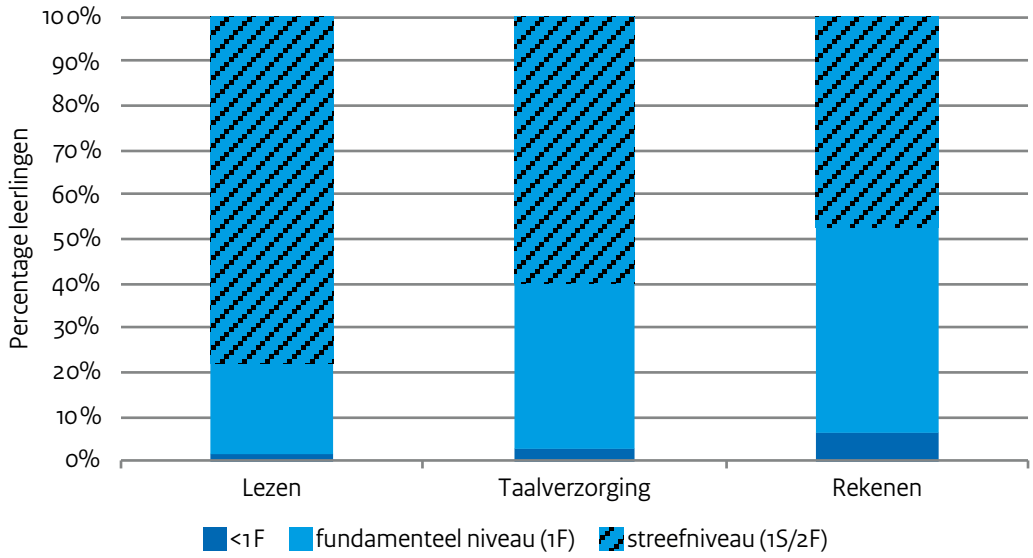
2 Wat kennen en kunnen achtstegroepers in Nederland?

De prestaties van leerlingen op de eindtoets geven informatie over het niveau van leerlingen op het gebied van taal en rekenen aan het einde van de basisschool. Op dat niveau stromen ze door naar het voortgezet onderwijs. In dit hoofdstuk beschrijven we het niveau van basisschoolleerlingen in 2019. Daarbij gebruiken we de gegevens van de vijf eindtoetsen.

2.1 Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2019

Figuur 2.1a laat zien hoeveel leerlingen in 2019 de referentieniveaus beheersen. Duidelijk is dat veel leerlingen het fundamentele niveau 1F beheersen. De ambities die de commissie Meijerink formuleerde bij het opstellen van de referentieniveaus voor het behalen van 1F zijn in 2019 gehaald: zowel voor lezen (98,4 procent) als voor taalverzorging (97 procent) en rekenen (93,5 procent) geldt, dat minstens 85 procent van de leerlingen dit niveau beheerst.

Figuur 2.1a Percentage leerlingen dat de referentieniveaus beheerst (*n*=168.506)

Voor lezen beheerst een flink percentage leerlingen (77,9 procent) ook het streefniveau. Maar voor taalverzorging (60,2 procent) en rekenen (47,1 procent) ligt dit percentage onder de ambitie van 65 procent die de commissie Meijerink formuleerde. Voor rekenen ligt het zelfs lager dan 50 procent, destijds het uitgangspunt bij het opstellen van de referentieniveaus.

Internationaal onderzoek toont aan dat een steeds kleiner deel van de Nederlandse leerlingen uit groep 6 hoog en excellent presteert op het gebied van rekenen (TIMSS-2015, Meelissen en Punter, 2016). Daarom deden we onderzoek naar hoe effectief reken- en wiskundeonderwijs voor (potentieel) hoogpresterende leerlingen er uit zou moeten zien en hoe dit er nu in de praktijk vorm krijgt (Inspectie van het Onderwijs, 2019b). Uit dit onderzoek blijkt onder meer dat veel leerkrachten te weinig kennis hebben van de leerlijnen en de referentieniveaus. Daarnaast dagen zij de (potentieel) hoogpresterende leerlingen te weinig uit met verdiepende instructies en uitdagende vraagstukken. Ook in het Nederlandse voortgezet onderwijs excelleert maar een klein deel van de leerlingen (4 procent) op het gebied van wiskunde. Dat blijkt uit recent internationaal onderzoek naar de prestaties van 15-jarige leerlingen op het gebied van lezen, wiskunde en natuurwetenschappen (PISA-2018, Gubbels, van Langen, Maassen en Meelissen, 2019). Het percentage Nederlandse 15-jarigen dat voor wiskunde excelleert (4 procent), is echter wel het dubbele van het gemiddelde percentage in alle deelnemende landen en de 15 EU-landen (2 procent). Bovendien nam het percentage in wiskunde excellerende Nederlandse 15-jarigen licht toe ten opzichte van het vorige onderzoek in 2015 (3,2 procent).

Kijken we naar de resultaten uit internationaal onderzoek op het gebied van lezen, dan blijkt dat in 2018 maar 1 procent van de Nederlandse 15-jarigen een excellente lezer is (PISA-2018, Gubbels et al., 2019). Dit is een laag percentage, maar vergelijkbaar met het gemiddelde van alle deelnemende landen en de 15 deelnemende EU-landen. Bijna een kwart (24 procent) van de Nederlandse 15-jarigen presteert in 2018 op het niveau dat als onvoldoende geletterd wordt beschouwd. Internationaal onderzoek (PIRLS-2016, Gubbels, Netten & Verhoeven, 2017) naar de leesprestaties van leerlingen in groep 6 laat zien dat het percentage Nederlandse groep 6-leerlingen dat in 2016 het hoogste niveau behaalt (8 procent), significant lager ligt dan in 2001 (10 procent). Ondanks dat het percentage Nederlandse leerlingen dat het hoogste niveau haalt significant steeg ten opzichte van 2011 (7 procent) en 2006 (6 procent), zijn er in internationaal perspectief nog steeds relatief weinig Nederlandse leerlingen die dit niveau halen. In 27 van de 50 deelnemende landen ligt het percentage hoger. In landen in de (sub)top behaalt zelfs 18 procent tot 29 procent van de leerlingen het hoogste niveau.

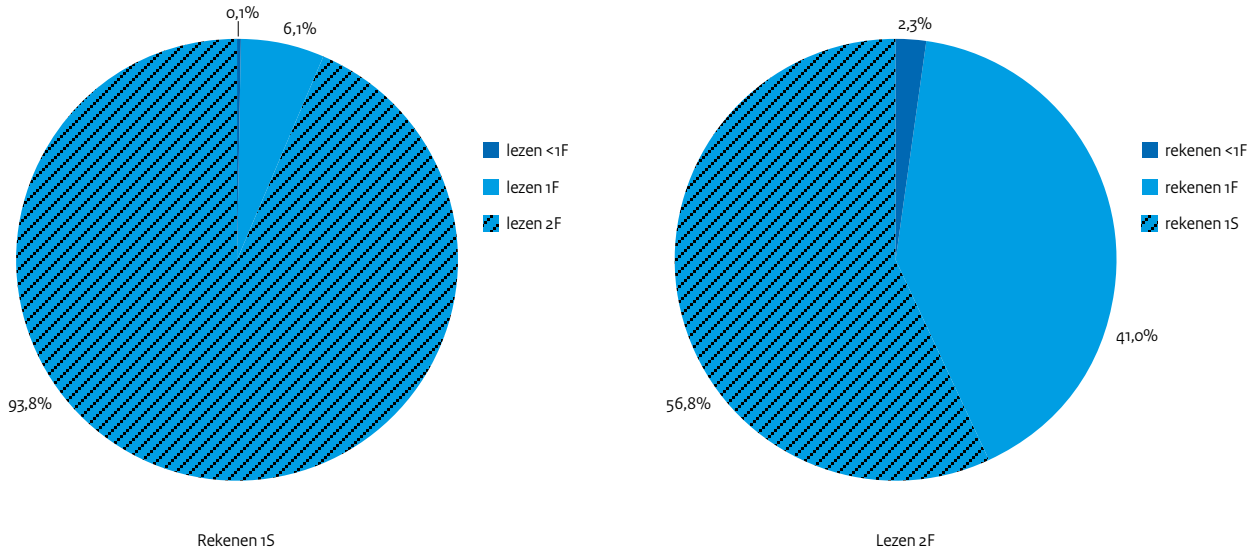
Trends in leerlingprestaties op het gebied van taal en rekenen aan het einde van de basisschool kunnen wij hier niet benoemen, omdat deze rapportage een nulmeting is (zie paragraaf 1.1).

2.2 Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen

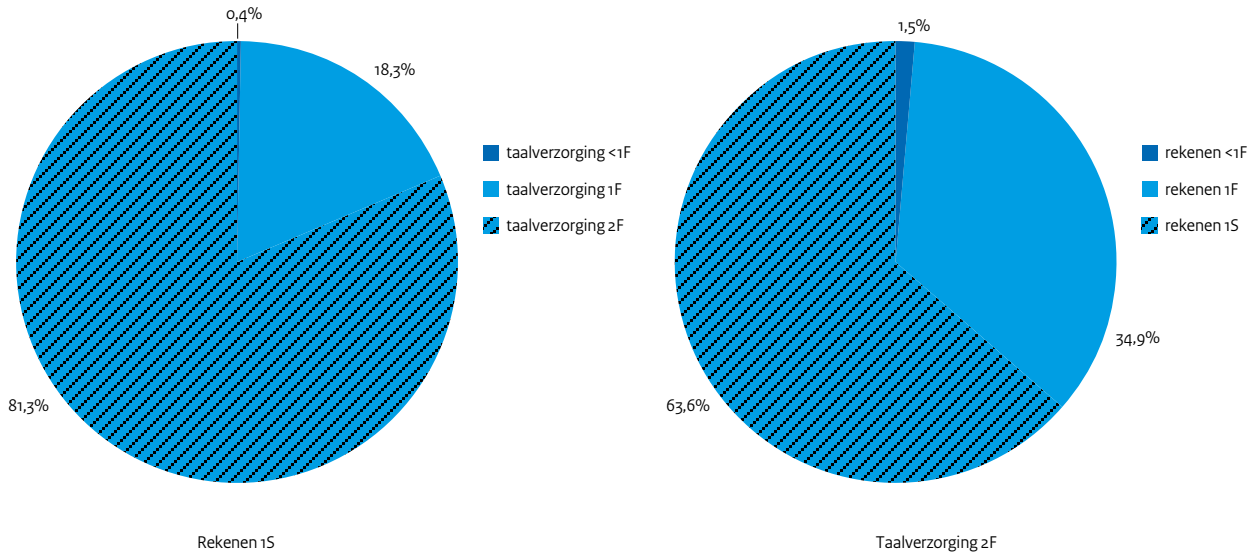
Een klein aantal leerlingen presteert voor zowel lezen, taalverzorging als rekenen onder het fundamentele niveau 1F (0,3 procent; 507 leerlingen). Ruim een derde van alle leerlingen (36,8 procent) beheerst voor alle 3 de onderdelen het streefniveau 1S/2F.

In figuur 2.2a vergelijken we de resultaten voor lezen en rekenen. Het valt op dat leerlingen die het streefniveau voor rekenen beheersen, ook bijna allemaal het streefniveau voor lezen behalen (93,8 procent). Andersom geldt dit niet. Van alle leerlingen die het streefniveau voor lezen behalen, beheerst ruim de helft (56,8 procent) ook het streefniveau voor rekenen. Van de leerlingen die het streefniveau voor lezen behalen, beheerst het 2,3 procent het 1F-niveau voor rekenen niet. Dit zijn bijna 3.000 leerlingen. Slechts een zeer klein aantal leerlingen beheerst 1S voor rekenen, maar behaalt niveau 1F voor lezen niet (0,1 procent, 79 leerlingen).

Figuur 2.2a Percentage leerlingen met streefniveau rekenen naar behaald niveau lezen (*n*=79.436); percentage leerlingen met streefniveau lezen naar behaald niveau rekenen (*n*=131.283)

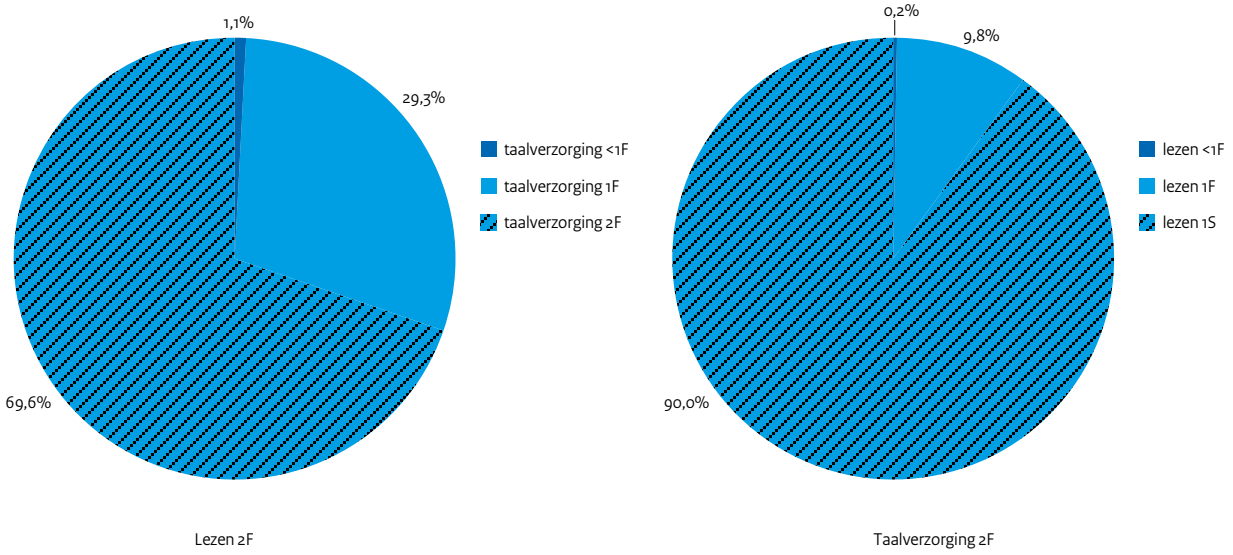

Figuur 2.2b Percentage leerlingen met streefniveau rekenen naar behaald niveau taalverzorging (*n*=79.436); percentage leerlingen met streefniveau taalverzorging naar behaald niveau rekenen (*n*=101.505)

Bij het vergelijken van behaalde referentieniveaus voor taalverzorging en rekenen (zie figuur 2.2b) is het beeld iets minder extreem, al is eenzelfde trend zichtbaar. Leerlingen die het streefniveau voor rekenen beheersen, behalen vaker het streefniveau voor taalverzorging (81,3 procent) dan omgekeerd (63,6 procent). Van de leerlingen die 1S voor rekenen beheersen, behaalt slechts 0,4 procent (332 leerlingen) het 1F-niveau voor taalverzorging niet. Van de leerlingen die het streefniveau voor taalverzorging behalen, beheerst 1,5 procent (1537 leerlingen) het 1F-niveau voor rekenen niet.

Figuur 2.2c Percentage leerlingen met streefniveau lezen naar behaald niveau taalverzorging (*n*=131.283); percentage leerlingen met streefniveau taalverzorging naar behaald niveau lezen (*n*=101.505)

In figuur 2.2c vergelijken we de behaalde referentieniveaus voor lezen en taalverzorging. Daarbij zien we een vergelijkbaar beeld als bij rekenen en lezen (figuur 2.2a). Van de leerlingen die 2F voor taalverzorging beheersen, behaalt 90 procent ook het streefniveau voor lezen. Maar omgekeerd is dat minder vaak het geval. Bijna een derde (30,4 procent) van de leerlingen die het streefniveau voor lezen beheerst, lukt dat niet voor taalverzorging. Van deze leerlingen (1.461 leerlingen) behaalt 1,1 procent (1.461 leerlingen) het 1F-niveau voor taalverzorging niet. Slechts 0,2 procent (233 leerlingen) van de leerlingen die het streefniveau voor taalverzorging behalen, beheerst het 1F-niveau voor lezen niet.

MATHS
SKATE
NYC

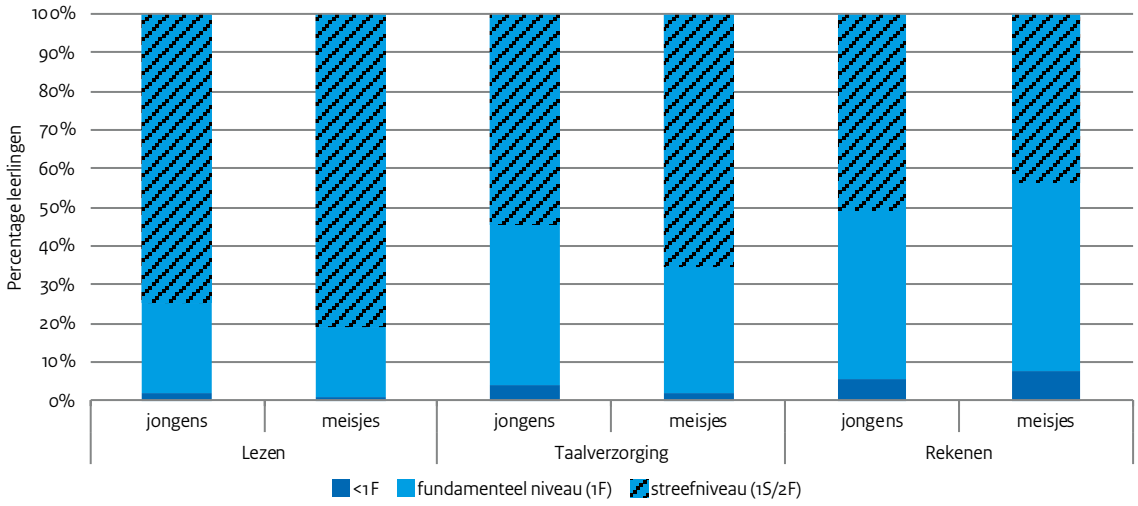
3 Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen?

In dit hoofdstuk kijken we naar de samenhang van de prestaties met een aantal achtergrondkenmerken. Dit zijn: geslacht, het opleidingsniveau van de ouders, de verwachte onderwijsscore, het schooladvies, de migratieachtergrond van leerlingen en het tempo waarmee leerlingen de basisschoolperiode doorlopen.

3.1 Jongens en meisjes

Meisjes presteren beter op de onderdelen lezen en taalverzorging, terwijl jongens beter presteren op het onderdeel rekenen (zie figuur 3.1a). Zowel jongens (74,6 procent) als meisjes (81,1 procent) behalen de ambitie van 65 procent voor 2F lezen, maar meisjes presteren duidelijk beter. De meisjes halen ook de ambitie van 65 procent voor taalverzorging: 65,7 procent van de meisjes en 54,7 procent van de jongens beheerst 2F. Bij rekenen is het beeld omgekeerd. Meer jongens (50,7 procent) dan meisjes (43,6 procent) beheersen het streefniveau 1S, al behalen beide groepen de ambitie van 65 procent niet. Bovendien beheerst een flink percentage van de jongens (5,4 procent) en meisjes (7,6 procent) het 1F-niveau voor rekenen niet. Dit zijn in totaal bijna 11.000 leerlingen. De grootste verschillen in prestaties tussen jongens en meisjes zien we bij taalverzorging.

Figuur 3.1a Percentage jongens (*n*=83.601) en meisjes (*n*=84.905) dat de referentieniveaus beheerst

Ongeveer evenveel jongens als meisjes beheersen voor zowel lezen, taalverzorging als rekenen het streefniveau. Daarentegen zijn de jongens oververtegenwoordigd in de groep leerlingen die voor geen van de 3 onderdelen 1F beheerst: 67,5 procent van deze groep is jongen (342 leerlingen) en 32,5 procent meisje (165 leerlingen).

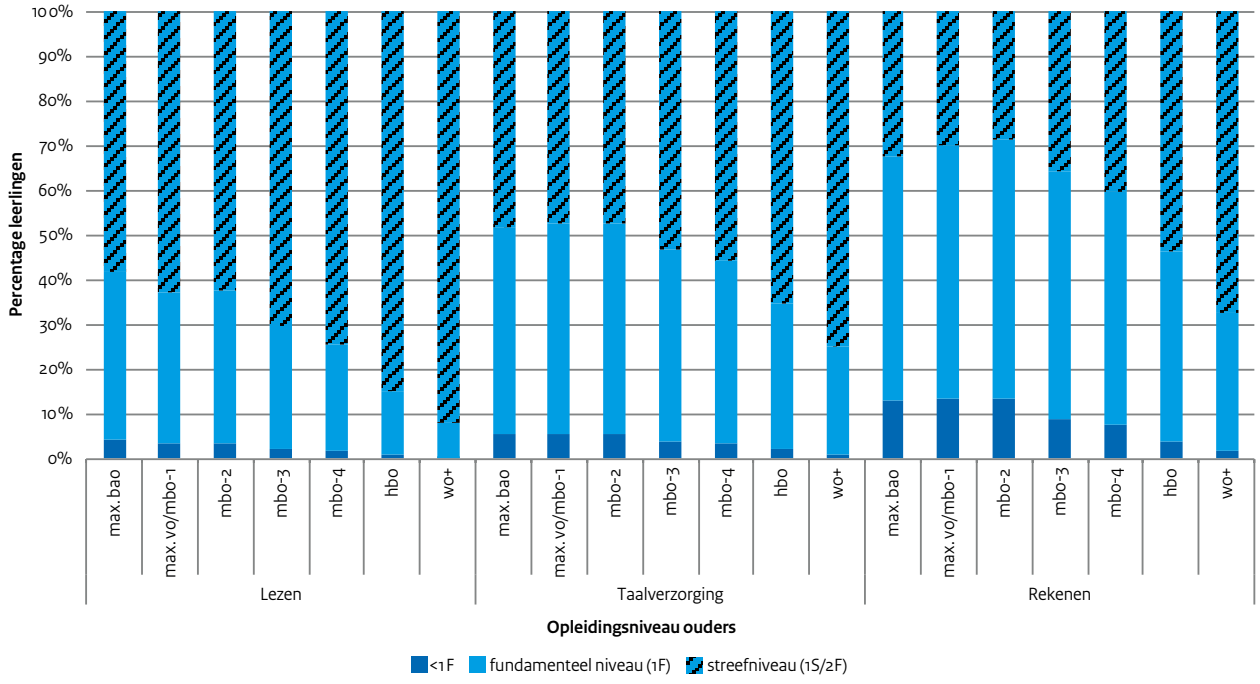
Dat de leesvaardigheid van jongens achterblijft bij die van meisjes, bevestigt internationaal onderzoek naar de leesvaardigheid van leerlingen in groep 6 (PIRLS-2016, Gubbels et al., 2017; Mullis, Martin, Foy & Hooper, 2017). Uit dit onderzoek blijkt bovendien dat slechts in enkele deelnemende landen jongens en meisjes vergelijkbare leesscores halen. In bijna alle landen lezen meisjes (veel) beter dan jongens. Ook uit recent internationaal onderzoek naar de prestaties van 15-jarige leerlingen op het gebied van lezen, wiskunde en natuurwetenschappen blijkt dat meisjes significant beter lezen dan jongens (PISA-2018, Gubbels et al., 2019).

Bij rekenen is de verhouding juist andersom. Uit internationaal onderzoek naar de prestaties voor rekenen/wiskunde en natuuronderwijs in groep 6 (TIMSS-2015, Meelissen en Punter, 2016; Mullis, Martin, Foy & Hooper, 2016) blijkt namelijk dat jongens in verreweg de meeste landen beter dan (37 procent van de landen), of even goed (47 procent) rekenen als meisjes. Slechts in enkele landen (16 procent) rekenen meisjes beter dan jongens. Op het gebied van wiskunde presteren de Nederlandse 15-jarige meisjes in 2018 echter even goed als jongens (PISA-2018, Gubbels et al., 2019).

3.2 Opleidingsniveau ouders[8]

Figuur 3.2a laat zien welk percentage leerlingen de referentieniveaus beheerst als we kijken naar het hoogst behaalde opleidingsniveau van hun ouders. Naarmate het opleidingsniveau toeneemt, behalen meer leerlingen het streefniveau 1S/2F. Tegelijkertijd neemt het aantal leerlingen dat niveau 1F niet haalt af. Zo beheerst 92 procent van de leerlingen met ouders in de hoogste opleidingscategorie (wo+, oftewel een masteropleiding of hoger) het streefniveau 2F voor lezen, tegenover 58,5 procent van de leerlingen met ouders in de laagste opleidingscategorie (maximaal basisonderwijs (bao)). Bij rekenen is dit respectievelijk 67,4 procent en 32,5 procent. De verschillen tussen de 2 groepen zijn het kleinst bij taalverzorging: 75,1 procent tegenover 48,2 procent.

Figuur 3.2a Percentage leerlingen dat de referentieniveaus beheerst naar opleidingsniveau ouders (max. bao *n*=7.581; max. vo/mbo-1 *n*=11.168; mbo-2 *n*=7.200; mbo-3 *n*=14.908; mbo-4 *n*=26.667; hbo *n*=44.384; wo+ *n*=31.315)

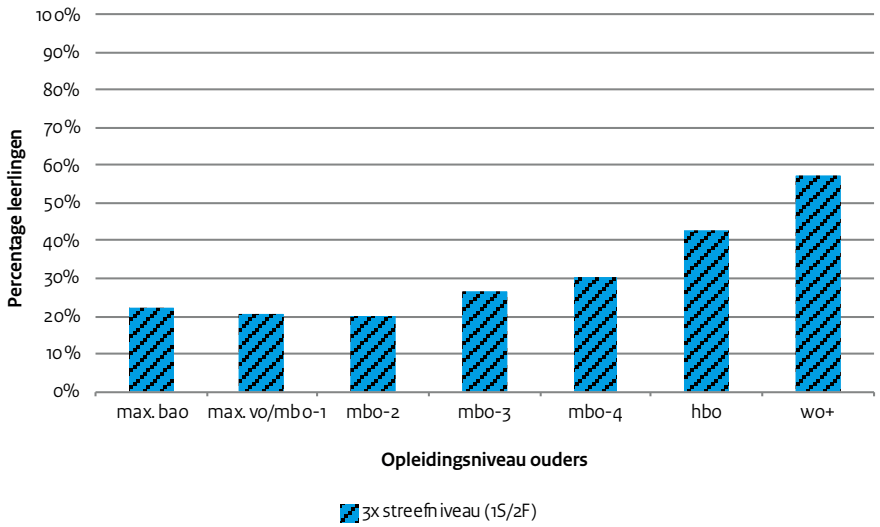

8 Voor de opleiding van de ouders is de SOI2006-indeling gebruikt (zie CBS https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/classificaties/onderwijs-en-beroepen/standaard-onderwijsindeling--soi--/standaard-onderwijsindeling-2006).

Leerlingen van ouders met een opleiding in de 3 laagste opleidingscategorieën (maximaal basisonderwijs, maximaal voortgezet onderwijs/mbo-niveau 1 en maximaal mbo-niveau 2) presteren het zwakst. Vanaf mbo-niveau 3 verbeteren de resultaten overtuigend. Bij taalverzorging behalen de leerlingen van ouders in de laagste 3 opleidingscategorieën behoorlijk vergelijkbare resultaten. Bij lezen en rekenen wijkt het beeld voor de laagste drie opleidingscategorieën iets af.

Voor lezen halen de leerlingen van ouders met mbo-niveau 3 of hoger de ambitie van 65 procent voor het streefniveau 2F. Bij taalverzorging geldt dit vanaf opleidingsniveau hbo. Bij rekenen lukt het alleen de groep leerlingen van ouders met opleidingsniveau wo+ om de ambitie van 65 procent voor niveau 1S te halen.

Figuur 3.2b Percentage leerlingen dat op alle drie de onderdelen het streefniveau beheerst naar opleidingsniveau ouders (max. bao *n*=1.697; max. vo/mbo-1 *n*=2.315; mbo-2 *n*=1.430; mbo-3 *n*=3.988; mbo-4 *n*=8.130; hbo *n*=18.944; wo+ *n*=17.852)

Figuur 3.2b geeft het percentage leerlingen weer dat zowel voor lezen, taalverzorging als rekenen het streefniveau 1S/2F behaalt als we kijken naar het opleidingsniveau van hun ouders. Bijna 60 procent van de leerlingen met de hoogstopgeleide ouders (wo+) beheerst voor alle 3 de onderdelen het streefniveau: 57,0 procent. Van de leerlingen met ouders in de 3 laagste opleidingscategorieën gaat het om ruim een vijfde (22,4 procent). Geen enkele leerling met hoogopgeleide ouders presteerde op alle 3 de onderdelen onder het 1F-niveau (niet weergegeven in de figuur). Het percentage leerlingen dat op alle 3 de onderdelen niveau 1F niet haalt, varieert van 1,0 procent (max bao) tot 0,1 procent (hbo).

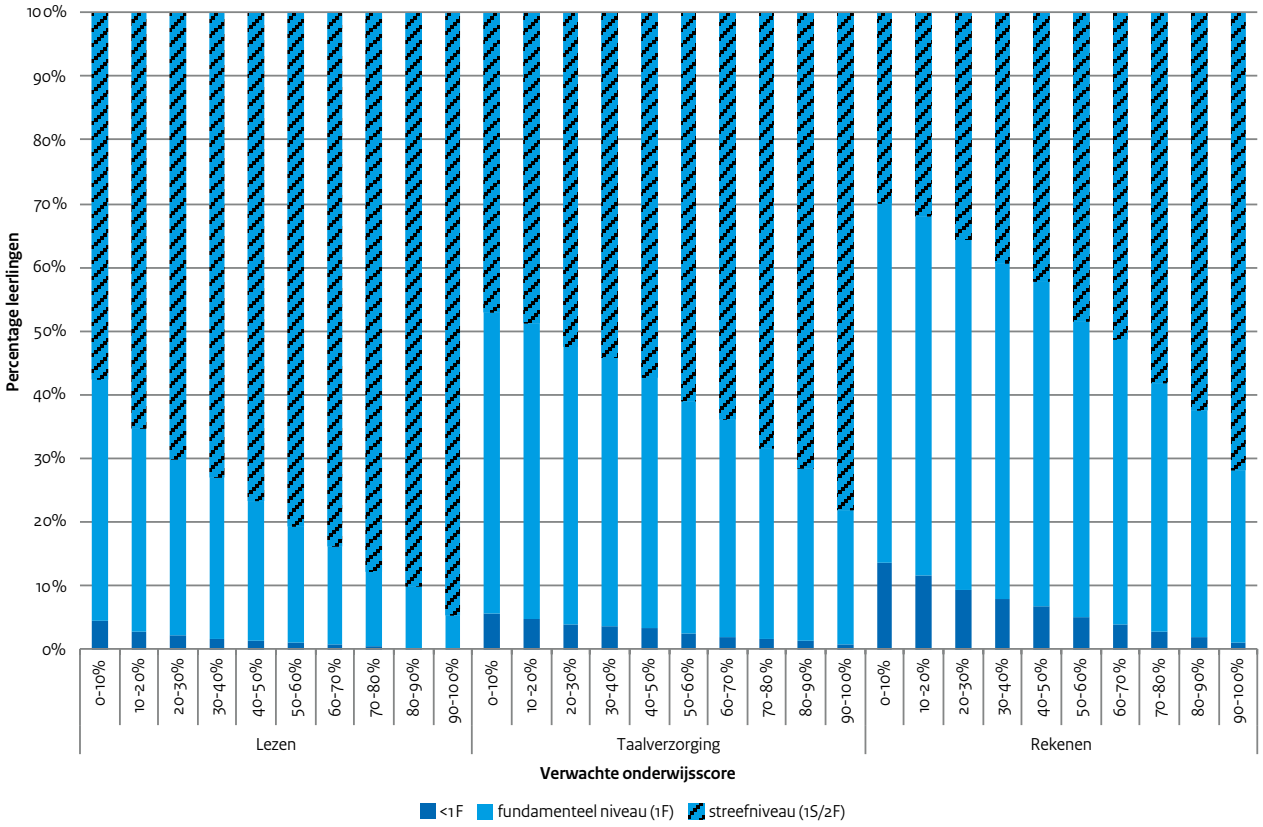
3.3 Verwachte onderwijsscore

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS, 2017) ontwikkelde in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) de verwachte onderwijsscore. Dit in het kader van een nieuwe gewichtenregeling voor de verdeling van middelen om onderwijsachterstanden te bestrijden. Het opleidingsniveau van de ouders van de leerling, de migratie-achtergrond van de ouders (het land van herkomst en de verblijfsduur in Nederland), het gemiddelde opleidingsniveau van alle moeders op de school en het al dan niet in de schuldsanering zitten van het gezin bepalen de verwachte onderwijsscore. Onderzoek door het CBS toont aan dat deze kenmerken samen de te verwachten prestaties van leerlingen het beste voorspellen. De verwachte onderwijsscore vormt niet alleen de basis voor de verdeling van middelen om onderwijsachterstanden te bestrijden. De inspectie gebruikt deze score vanaf schooljaar 2020/2021 ook bij de beoordeling van de leerresultaten van scholen[9].

9 Regeling leerresultaten primair onderwijs 2020: https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2019-69886.html. Zie ook: https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/onderwijsresultaten-primair-onderwijs/naar-een-nieuw-onderwijsresultatenmodel.

De mate waarin leerlingen de referentieniveaus beheersen, hangt sterk samen met de verwachte onderwijsscore. Figuur 3.3a toont het percentage leerlingen dat de referentieniveaus beheerst voor tien verschillende groepen leerlingen: van de 10 procent leerlingen met de laagste verwachte onderwijsscore (0-10 procent) tot de 10 procent leerlingen met de hoogste verwachte onderwijsscore (90-100 procent). De grootste verschillen zien we bij rekenen en de kleinste bij taalverzorging. Vergelijken we de resultaten van de leerlingen met de hoogste verwachte onderwijsscore met die van de leerlingen met de laagste verwachte onderwijsscore, dan zien we bij de beheersing van niveau 2F voor lezen grote verschillen: 94,6 tegen 57,7 procent. Hetzelfde geldt voor 1S rekenen (71,8 procent tegen 30,0 procent) en 2F taalverzorging (78,0 tegen 47,0 procent).

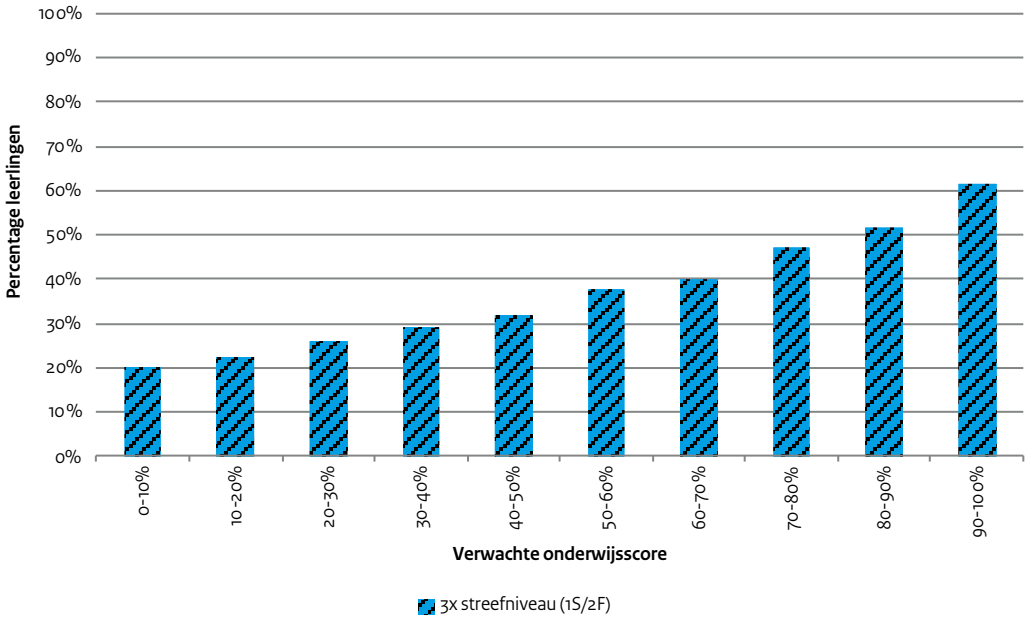
Figuur 3.3a Percentage leerlingen dat de referentieniveaus beheerst naar verwachte onderwijsscore in percentielen (*n*=168.046)

Er is een enkele groep die voor lezen niet het ambitieniveau van 65 procent 2F haalt. Dat betreft de 10 procent leerlingen met de laagste verwachte onderwijsscore. Voor taalverzorging en rekenen behalen aanzienlijk minder leerlingen deze ambitie. Zo behaalt alleen de 30 procent leerlingen met de hoogste verwachte onderwijsscore de ambitie voor taalverzorging 2F. Bij rekenen 1S lukt dit alleen de 10 procent leerlingen met de hoogste verwachte onderwijsscores.

Figuur 3.3b geeft het percentage leerlingen weer dat zowel voor lezen, taalverzorging als rekenen het streefniveau 1S/2F behaalt als we kijken naar de verwachte onderwijsscore. We zien dat bij een toename van de verwachte onderwijsscore ook meer leerlingen op alle onderdelen het streefniveau behalen. Van de leerlingen met de hoogste verwachte onderwijsscores behaalt 61,7 procent op alle onderdelen het streefniveau. Bij leerlingen met de laagste verwachte onderwijsscores ligt dit percentage op 19,9 procent. In de 3 groepen leerlingen met de hoogste verwachte onderwijsscores zitten geen leerlingen die op alle 3 onderdelen onder het 1F-niveau scoren. Het percentage leerlingen dat op alle 3 onderdelen 1F niet haalt, varieert van 1,0 procent (verwachte onderwijsscore 0 tot 10 procent) tot 0,1 procent (verwachte onderwijsscore 50 tot 60 procent en verwachte onderwijsscore 60 tot 70 procent).

Figuur 3.3b Percentage leerlingen dat op alle 3 de onderdelen het streefniveau beheerst naar verwachte onderwijsscore in percentielen (*n*=61.837)

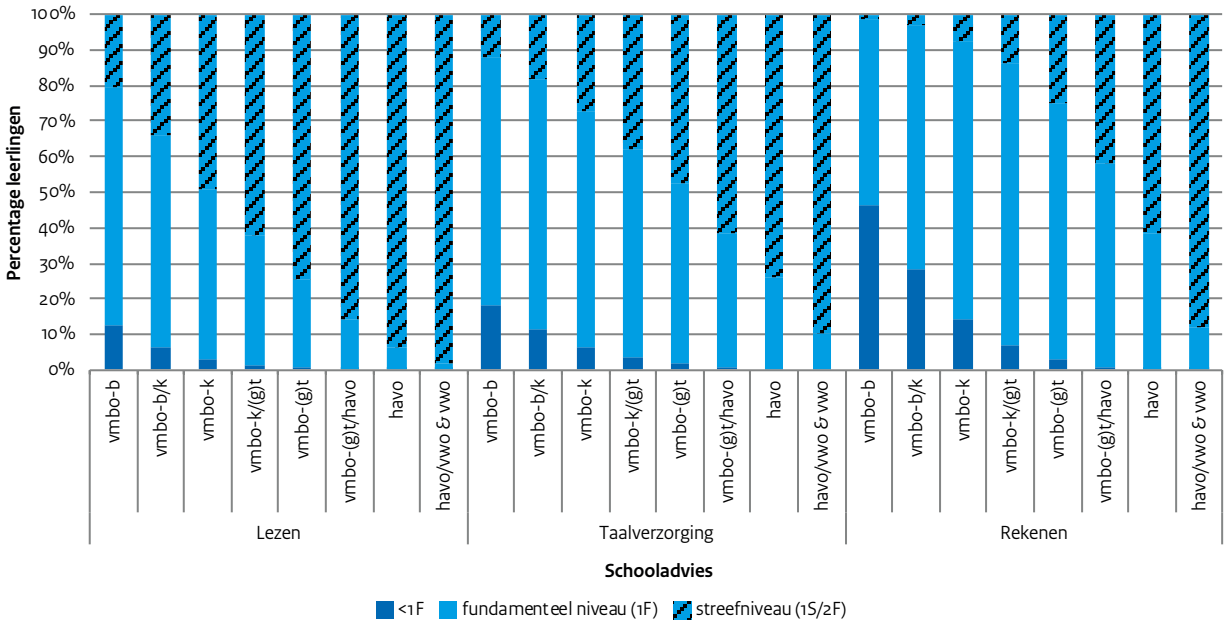
3.4 Schooladvies[10]

De mate waarin leerlingen de referentieniveaus beheersen, hangt sterk samen met het advies voor het vervolgonderwijs (het schooladvies) dat zij van de basisschool krijgen (zie figuur 3.4a). Wat opvalt is het hoge percentage leerlingen (46,6 procent) met het advies vmbo-b dat het 1F-niveau voor rekenen niet haalt. Een zeer klein aantal van deze leerlingen (1,4 procent, 139 leerlingen in totaal) beheerst het streefniveau 1S voor rekenen. Aan de andere kant zijn er nauwelijks leerlingen met een advies havo/vwo of vwo die de fundamentele niveaus niet beheersen: 6 leerlingen voor lezen, 50 voor taalvaardigheid en 27 leerlingen voor rekenen. De meeste leerlingen met een advies havo/vwo of vwo beheersen het streefniveau: 98,3 procent voor lezen, 89,8 procent voor taalverzorging en 87,8 procent voor rekenen.

Voor lezen haalt alleen de groep leerlingen met een schooladvies vmbo-(g)t of hoger de ambitie van 65 procent voor het streefniveau 2F. Bij taalverzorging lukt dit de groep leerlingen met een schooladvies havo of hoger. Voor rekenen lukt het alleen de groep leerlingen met een schooladvies havo/vwo of hoger om de ambitie van 65 procent te halen.

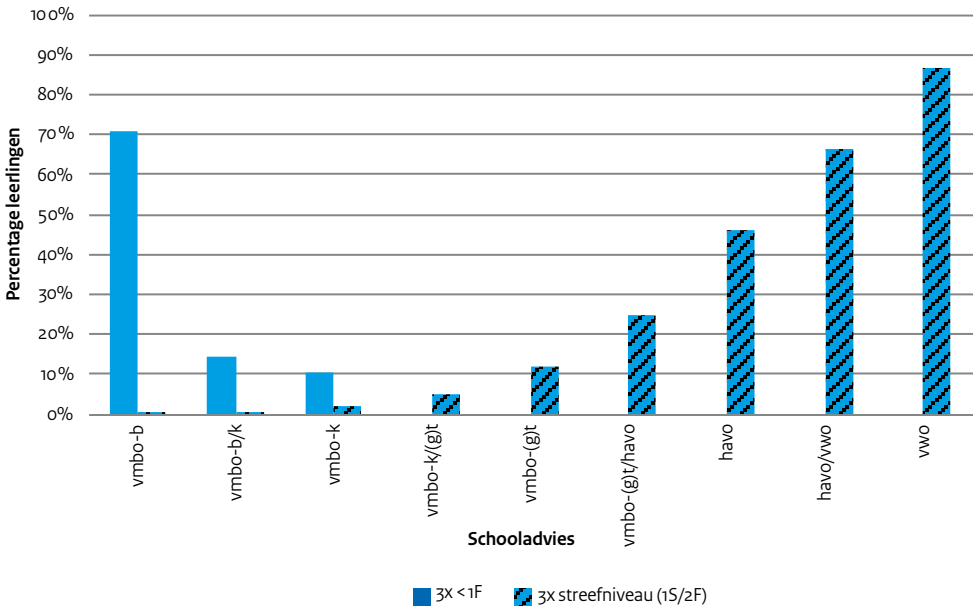
10 Het schooladvies is het oorspronkelijk advies voor het vervolgonderwijs dat de basisschool heeft afgegeven voor eventuele bijstelling op basis van de eindtoets. Het is mogelijk dat scholen dit advies op basis van de verplichte heroverweging, na het bekend worden van het toetsadvies, naar boven bijstellen. Dit gebeurde bij 10,2 procent van de leerlingen. Leerlingen met een advies praktijkonderwijs, voortgezet speciaal onderwijs en leerlingen die geen eindtoets hoeven te maken omdat ze voldoen aan de ontheffingsgronden, laten we buiten beschouwing.

Figuur 3.4a Percentage leerlingen dat de referentieniveaus beheerst naar schooladvies (vmbo-b *n*=9.660; vmbo-b/k *n*=6.333; vmbo-k *n*=16.911; vmbo-k/(g)t *n*=7.646; vmbo=(g)t *n*=31.073; vmbo-(g)t/havo *n*=16.094; havo *n*=29.810; havo/vwo & vwo *n*=49.965)

In figuur 3.4b is te zien welke leerlingen, uitgesplitst naar schooladvies, voor zowel lezen, taalverzorging als rekenen het fundamentele niveau 1F niet behalen of juist op alle onderdelen het streefniveau 1S/2F behalen. Gaat het schooladvies omhoog, dan behalen meer leerlingen het streefniveau voor zowel lezen, taalverzorging als rekenen. Van de leerlingen met het schooladvies vwo is dat 86,4 procent. Dit percentage daalt sterk naarmate het schooladvies lager is. Zo beheerst maar 11,7 procent van de leerlingen met het advies vmbo-(g)t op alle onderdelen het streefniveau. Dit vraagt de nodige inspanningen van het voortgezet onderwijs om alle leerlingen alsnog naar niveau 2F te brengen, het algemeen maatschappelijk niveau dat elke Nederlander zou moeten beheersen. Van de leerlingen die op alle onderdelen het fundamentele niveau niet behalen, heeft 70,6 procent het schooladvies vmbo-b, 14,6 procent het advies vmbo-b/k en 10,3 procent het advies vmbo-k. De overige 4,5 procent krijgt een hoger advies van de basisschool.

Figuur 3.4b Percentage leerlingen dat op alle 3 de onderdelen onder het 1F-niveau scoort (vmbo-b *n*=281; vmbo-b/k *n*=58; vmbo-k *n*=41) en het percentage leerlingen dat op alle 3 de onderdelen het streefniveau beheerst naar schooladvies (vmbo-b *n*=21; vmbo-b/k n=31; vmbo-k *n*=348; vmbo-k/(g)t *n*=377; vmbo-(g)t *n*=3.650; vmbo-(g)t/havo *n*=4.021; havo *n*=13.740; havo/vwo *n*=11.509; vwo *n*=28.246)

Voor een goede aansluiting op het vervolgonderwijs is het wenselijk voor leerlingen, zeker voor degenen die doorstromen naar de hogere types vervolgonderwijs, om de streefniveaus voor lezen, taalverzorging en rekenen te beheersen. In de praktijk geeft de beheersing van de 3 onderdelen een ander beeld. Zo zijn er 602 leerlingen met een schooladvies havo of hoger die voor geen enkel onderdeel het streefniveau halen. Daarentegen zijn er 400 leerlingen met een schooladvies vmbo-b, vmbo-b/k of vmbo-k die voor alle onderdelen het streefniveau beheersen. Met het oog op gelijke kansen is het opvallend dat scholen bij bijna de helft van deze 400 leerlingen (46,8 procent) het schooladvies na heroverweging niet naar boven bijstellen. Mogelijk is hier (deels) sprake van administratieve fouten van scholen bij het registreren van de referentieniveaus of schooladviezen. Het bijstellen van de schooladviezen bij deze leerlingen gebeurt vaker bij leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond (69,8 procent, 74 van de 106 leerlingen) dan bij leerlingen met een westerse migratieachtergrond (53,6 procent, 15 van de 28 leerlingen) en leerlingen zonder migratieachtergrond (46,6 procent, 124 van de 266 leerlingen).

3.5 Migratieachtergrond

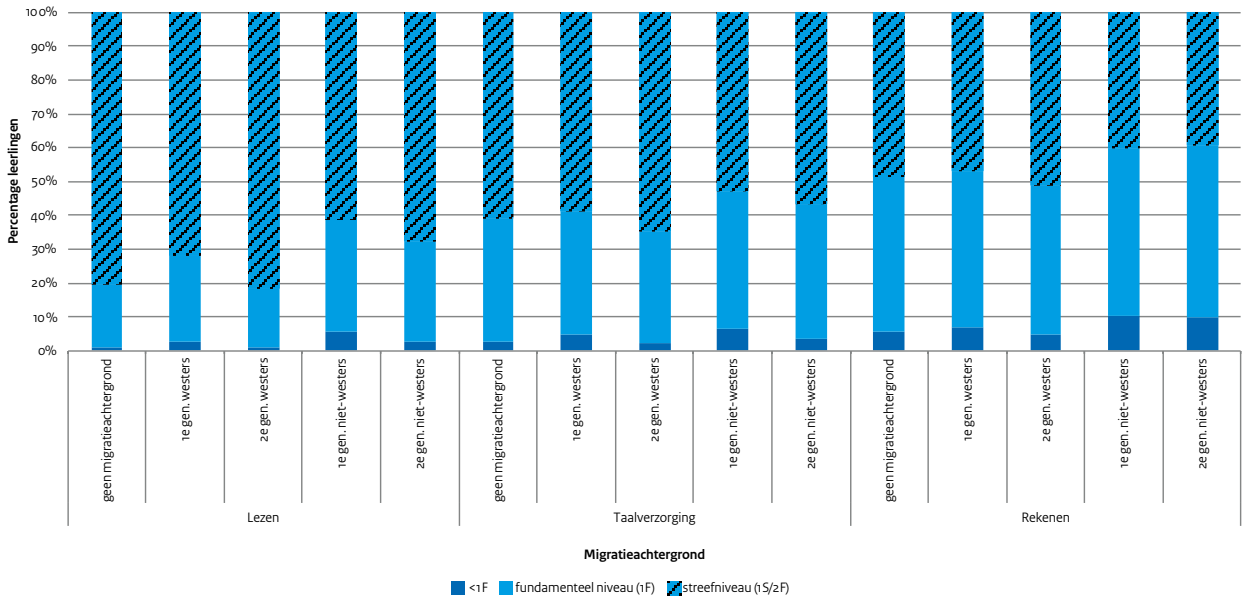
In figuur 3.5a is te zien hoe de migratieachtergrond[11] van een leerling samenhangt met het behalen van de referentieniveaus voor lezen, taalverzorging en rekenen. Gemiddeld presteren leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond minder goed dan leerlingen met een westerse migratieachtergrond en leerlingen zonder migratieachtergrond. De eerste generatie niet-westerse migranten behaalt voor lezen en taalverzorging lagere prestaties dan de tweede generatie. Het valt op dat we nauwelijks een verschil zien bij rekenen. De eerste generatie niet-westerse migranten presteert zelfs iets beter als het gaat om de beheersing van het streefniveau 1S (eerste generatie 40,2 procent en tweede generatie 39,3 procent). Dat is anders voor leerlingen met een westerse migratieachtergrond: tweede generatie westerse migranten presteren op alle onderdelen juist duidelijk beter dan de eerste generatie westerse migranten. Leerlingen die behoren tot de tweede generatie westerse migranten presteren zelfs op alle onderdelen iets beter dan de leerlingen zonder migratieachtergrond. Het grootste verschil zien we bij taalverzorging: 60,8 procent van de leerlingen zonder migratieachtergrond beheerst het streefniveau 2F, tegen 64,6 procent van de tweede generatie westerse migranten.

Leerlingen met een tweede generatie westerse achtergrond beheersen het vaakst het streefniveau voor zowel lezen, taalverzorging als rekenen (41,3 procent, 3.866 leerlingen). Dit geldt voor 38,1 procent van de leerlingen zonder migratieachtergrond. De verklaring voor de betere prestaties van westerse migranten is dat hun ouders vaak hoger opgeleid zijn (CBS, 2019).

Als we naar de beheersing van het streefniveau door de verschillende groepen leerlingen kijken, zien we dat alle groepen leerlingen alleen voor lezen het ambitieniveau van 65 procent 1S/2F halen, met uitzondering van de eerste generatie niet-westerse migranten die ook voor lezen deze ambitie niet halen.

11 CBS-definitie (zie cbs.nl): Iemand die in het buitenland is geboren, behoort tot de eerste generatie, terwijl iemand van de tweede generatie in Nederland is geboren. Westerse migranten komen uit een van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië. Niet-westerse migranten komen uit Afrika, Latijns-Amerika of Azië (inclusief Turkije). Leerlingen die een eindtoets maakten maar minder dan vier jaar in Nederland zijn, zijn niet meegenomen.

Figuur 3.5a Percentage leerlingen dat de referentieniveaus beheerst naar migratieachtergrond (geen migratieachtergrond *n*=127.037; 1e gen. westers *n*=3.055; 2e gen. westers *n*=9.350; 1e gen. niet-westers *n*=3.252; 2e gen. niet-westers *n*=25.385)

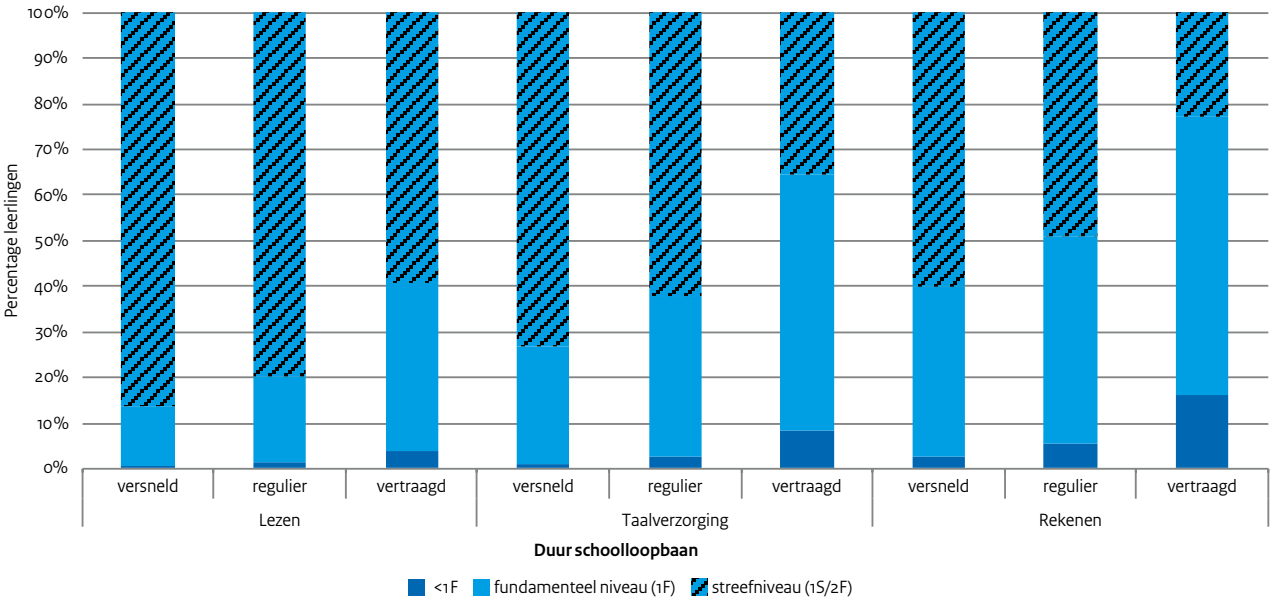

3.6 Schoolloopbaan[12]

Figuur 3.6a laat zien dat leerlingen die langer over de basisschoolperiode doen (vertraagde leerlingen) duidelijk minder goed presteren dan leerlingen die de basisschool in 8 jaar doorlopen (reguliere leerlingen). Leerlingen die de basisschool versneld doorlopen, presteren juist beter. Vergelijken we de prestaties van reguliere leerlingen met die van versnelde en vertraagde leerlingen, dan zien we dat de prestaties van vertraagde en reguliere leerlingen meer van elkaar verschillen dan de prestaties van versnelde en reguliere leerlingen. Vooral bij rekenen valt op dat maar 23 procent van de vertraagde leerlingen het streefniveau 1S beheerst. Zelfs 16 procent beheerst het fundamentele niveau 1F niet.

12 Duur schoolloopbaan: reguliere leerling (11 jaar op teldatum 1 oktober); versneld (10 jaar of jonger), vertraagd (12 jaar of ouder).

Figuur 3.6a Percentage leerlingen dat de referentieniveaus beheerst naar duur schoolloopbaan (versneld *n*=20514; regulier *n*=127199; vertraagd *n*=20793)

Van de leerlingen die zowel voor lezen, taalverzorging als rekenen het fundamentele niveau 1F niet halen, is 34,1 procent een vertraagde leerling. De overige leerlingen die op geen van de onderdelen 1F halen, zijn voor het grootste deel reguliere leerlingen (62,5 procent), terwijl 3,4 procent versnelde leerlingen betreft. Maar er zijn ook leerlingen met een vertraagde schoolloopbaan die zowel voor lezen, taalverzorging als rekenen het streefniveau 1S/2F behalen (13,1 procent, 2.728 leerlingen). Van de versnelde leerlingen en reguliere leerlingen behaalt respectievelijk 50,2 procent en 38,5 procent op alle 3 de onderdelen het streefniveau.

Leerlingen die 8 jaar over de basisschool doen, realiseren alleen voor lezen (79,6 procent) de ambitie van 65 procent 2F. Leerlingen die versneld door de basisschool gaan, lukt dit voor de onderdelen lezen (86,4 procent) en taalverzorging (73,2 procent), maar niet voor rekenen (60 procent). Vertraagde leerlingen halen bij geen van de onderdelen de ambitie.

Meijnen (2013) concludeerde eerder al dat zittenblijven een 'ineffectieve strategie is die tot verspilling van middelen leidt'. Ook onze bevindingen en andere studies (Van Vuuren & van der Wiel, 2015; De Fraine, Luyten & Karsten, 2013) wijzen in die richting.

1994

Literatuurlijst

ABDTOPConsult (2019). *PO-Eindtoets 2018-2019: Review incident*. Den Haag: ABDTOPConsult.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2017). *Herziening gewichtenregeling primair onderwijs – Hoofdlijnenrapport*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2019). [Statline]. *Thema onderwijs. Onderwijsniveau bevolking: onderwijsniveau, geslacht, leeftijd en migratieachtergrond*. https://opendata.cbs.nl.

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2009). *Een nadere beschouwing. Over de drempels met taal en rekenen.* Enschede: SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling).

Expertgroep Toetsen PO (2018). *Rapportage vergelijkbaarheid eindtoetsen en invoering gezamenlijk anker.* Utrecht: Expertgroep Toetsen PO.

Expertgroep Toetsen PO (2019). *Normering eindtoetsen 2019 rapportage (intern werkdocument)*. Utrecht: Expertgroep Toetsen PO.

Fraine B. de, Luyten H. & Karsten, S. (Gastredactie) (2013). Themanummer zittenblijven. *Pedagogische Studiën, 90*, 5. Gedownload op 2 januari 2020 van http://pedagogischestudien.nl/search?issueId=v90i5.

Glas, C.A.W., Emons, W.H.M. & Berding-Oldersma, P.K. (2016). *Scenario's voor ijking van de eindtoetsen op de referentieniveaus.* Utrecht: Expertgroep PO.

Gubbels, J., Langen, A. van, Maassen, N. & Meelissen, M. (2019). *Resultaten PISA-2018 in vogelvlucht*. Enschede: Universiteit Twente.

Gubbels, J., Netten, A. & Verhoeven, L. (2017). *Vijftien jaar leesprestaties in Nederland: PIRLS-2016*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands, Radboud Universiteit, Behavioural Science Institute.

Inspectie van het Onderwijs (2016). *Taal en rekenen aan het einde van de basisschool. Peil.onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2017). *Peil.onderwijs: Taal en rekenen aan het einde van de basisschool 2015-2016*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2018). *Peil.onderwijs: Taal en rekenen aan het einde van de basisschool 2016-2017*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2019a). *De staat van het onderwijs 2019: Onderwijsverslag over 2017/2018*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2019b). *Reken- en wiskundeonderwijs aan (potentieel) hoogpresterende leerlingen*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2020). *Onderwijsresultatenmodel primair onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs. https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/onderwijsresultaten-primair-onderwijs/documenten/publicaties/2019/12/10/onderwijsresultatenmodel-voor-het-primair-onderwijs.

Meelissen, M.R.M., & Punter, R.A. (2016). *Twintig jaar TIMMS: ontwikkelingen in leerlingprestaties in de exacte vakken in het basisonderwijs 1995-2015*. Enschede: Universiteit Twente. Gedownload op 2 januari 2020 van https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/5136442/Twintig+jaar+TIMSS+23-11-2016.pdf.

Meijnen, W. (2013). Opstaan tegen zittenblijven: Om moe van te worden. *Pedagogische Studiën, 90, 89-96*. Gedownload op 2 januari 2020 van http://pedagogischestudien.nl/search?issueId=v90i5.

Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Foy, P. & Hooper, M. (2016). *TIMSS 2015 International Results in mathematics*. Boston: TIMMS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College and International Association for the evaluation of educational achievement (IEA).

Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Foy, P. & Hooper, M. (2017). *PIRLS 2016 International Results in reading*. Boston: TIMMS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College and International Association for the evaluation of educational achievement (IEA).

Tweede Kamer der Staten-Generaal (2018). *Kamerstukken II 2018/19, 31293, nr. 422, p.5*. Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Vuuren, D. van & Wiel, K. van der (2015). *Zittenblijven in het primair en voortgezet onderwijs: Een inventarisatie van de voor- en nadelen* (CPB Policy Brief 2015/10). Gedownload op 2 januari 2020 van https://www.cpb.nl/publicatie/zittenblijven-in-het-primair-en-voortgezet-onderwijs-een-inventarisatie-van-de-voor-en-nadelen.

Bijlage 1. Concretisering van referentieniveaus

Bron: www.taalenrekenen.nl

Globale beschrijving vaardigheden voor referentieniveau 1F lezen en taalverzorging

De leerling:

- kan eenvoudige teksten over herkenbare onderwerpen zodanig vloeiend lezen dat woordherkenning en tekstbegrip de leerling niet in de weg staan;
- kan jeugdliteratuur, waarvan de structuur eenvoudig is, belevend lezen;
- kan de meest voorkomende leestekens gebruiken;
- kent woordsoorten en beheerst werkwoordspelling en regels voor spelling.

Globale beschrijving van de vaardigheden voor referentieniveau 1S/2F lezen en taalverzorging

De leerling:

- kan instructieve teksten en betogende teksten lezen en eenvoudige adolescentenliteratuur;
- kan de hoofdgedachte van een tekst weergeven en legt relaties tussen tekstdelen en kan die evalueren en beoordelen;
- beheerst nog niet alle spellingsproblemen, heeft kennis van de lijdende, bedrijvende en vragende vorm, en beheerst moeilijke gevallen van de persoonsvorm.

Globale beschrijving van de vaardigheden voor referentieniveau 1F rekenen

De leerling:

- weet eenvoudige getallen, bewerkingen en symbolen correct te noteren en te gebruiken;
- kan getallen lezen en uitleggen hoe getallen uit cijfers opgebouwd zijn;
- kan hoofdrekenen met en zonder notatie van tussenresultaten;
- kan hoofdbewerkingen (+, -, x, :) met gehele en eenvoudige decimale getallen op papier uitvoeren, evenals bewerkingen met eenvoudige breuken;
- kan berekeningen uitvoeren om problemen op te lossen en de rekenmachine op verstandige wijze inzetten;
- kan in de context van verhoudingen eenvoudige berekeningen uitvoeren, ook met procenten en verhoudingen;
- kan veel voorkomende en eenvoudige meetinstrumenten gebruiken en aflezen, met maateenheden rekenen en in eenvoudige gevallen maateenheden in elkaar omzetten;
- heeft een gevoel ontwikkeld voor standaardmaten in veel voorkomende situaties;
- kent namen van enkele meetkundige figuren en begrippen en kan deze gebruiken om situaties in de ruimte te beschrijven;
- kan eenvoudige tabellen, diagrammen en grafieken gebruiken bij het oplossen van problemen, ook om eenvoudige berekeningen uit te voeren.

Globale beschrijving van de vaardigheden voor referentieniveau 1S rekenen

Getallen

De leerling:

- heeft de eigenschappen van getallen en bewerkingen (efficiënt rekenen) paraat en maakt hiervan gebruik bij het rekenen met grotere getallen, decimale getallen, moeilijkere breuken en gemengde getallen;
- kan standaardprocedures met inzicht gebruiken binnen situaties waarin gehele getallen, breuken en decimale getallen voorkomen;
- weet waarom er procedures zijn die altijd werken en weet waarom dat zo is.

Verhoudingen

De leerling:

- kan rekenen met percentages, ook met moeilijke getallen en kan breuken, verhoudingen en percentages in elkaar omzetten;
- weet dat een percentage relatief van karakter is;
- kent de decimale structuur van het metriek stelsel. Kan rekenen met vergrotingsfactoren en schaal.

Meten en Meetkunde

De leerling:

- kan gegevens van meetinstrumenten interpreteren en alledaagse aanduidingen in gebruik herkennen;
- heeft de standaardoppervlaktematen en inhoudsmaten paraat;
- kan redeneren welke maat in welke context past;
- kan redeneren met symmetrische figuren en meetkundige patronen voortzetten;
- weet formules te gebruiken en te verklaren bij het berekenen van oppervlakte en inhoud van eenvoudige figuren;
- kan redeneren en uitleg geven bij de samenhang tussen omtrek, oppervlakte en inhoud van figuren en objecten.

Verbanden

De leerling:

- kan berekeningen uitvoeren op basis van informatie uit tabellen, grafieken en diagrammen en is in staat hieruit conclusies te trekken over een (toekomstige) situatie;
- kan punten in een assenstelsel plaatsen en coördinatoren aflezen;
- kan conclusies trekken op basis van een voorstelling van een verband en kan in globale zin grafieken schetsen;
- kan patronen in eenvoudige rijen getallen ontdekken.

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

© Inspectie van het Onderwijs | maart 2020